

Olsson, Stefan

Vad är nytt under solen?

Om problemet med att veta vad som är nytt i historien och samhället.

Presenterat vid historikermötet i Örebro. April 2002.

VAD ÄR NYTT UNDER SOLEN?

Om problemet med att veta vad som är nytt i historien och samhället

fil. dr. Stefan Olsson

Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, Box 514, 751 20 Uppsala, Stefan.Olsson@statsvet.uu.se

”Vi håller på att skapa ett nytt samhälle. Inte ett förändrat samhälle. Inte en utvidgad, utökad version av vårt nuvarande samhälle. Utan ett nytt samhälle.”¹

Så skriver den kände framtidsförfattaren Alvin Toffler om industri-samhällets förändring. De senaste decenniernas omvälvningar har gjort att samhället har förändrats i grunden – så mycket att det inte är lönt att tala om att vi skulle leva i samma samhälle som tidigare. Istället är det ett *nytt* samhälle.

Detta sätt att uttrycka sig är ganska vanligt i skildringar av vårt tids samhälle och av framtiden. Men vad menas med att något är *nytt*? En sådan sak som datorer är onekligen nytt. För bara hundra år sedan fanns det förmodligen ingen som ens kunde fantisera om att det skulle finnas en sådan uppfinning som datorn. Men hur är det med den omtalade globaliseringen? Handels- och kapitalströmmarna har visserligen aldrig varit så stora som nu, men i förhållande till vad? Det finns mycket som talar för

¹ Toffler 1970, s. 185.

att utrikeshandelns påverkan på det svenska samhället var mycket större för hundra år sedan.

Vad menar då författare som Toffler och andra när de skriver att något är nytt? Ordet *nytt* är så vanligt att vi aldrig funderar över om det skulle kunna vara oklart på något sätt, men oklarheter finns. Granskar vi ett par författare närmare i sömmarna kan vi se att det lilla ordet *nytt* faktiskt kan skapa en hel del huvudbry. Syftet med denna artikel är att visa att ordet *nytt* kan betyda olika saker, och att det därmed kan finnas goda skäl till att vara mer noggrann när man tar det i bruk.

Som exempel använder jag mig av författarna Alvin Toffler och Manuel Castells. Båda har haft stort inflytande inom ämnet framtidsstudier, även om Castells själv inte intresserar sig för framtidsfrågor. Gemensamt för dem är dock att de försöker karaktärisera vår tids samhälle, och skriver mycket om *det nya*. Visserligen på olika sätt, men de kan ändå sägas vara typiska för dem som ofta och gärna betonar *det nya*.²

Vad menas med att något är "nytt"?

Som nämnts är Tofflers bestämda uppfattning att vårt samhälle är nytt, inte bara förändrat, utan nytt. Toffler tänker sig att samhället på grund av de förändringar som det har genomgått har försatt oss människor i en situation som är allt igenom obekant. Förändringarna utsätter oss för en ström av nyheter där vi ständigt hamnar i obekanta situationer. Och ju fler och snabbare förändringarna är, desto fler obekanta situationer. Till slut landar vi i ett tillstånd där allt är främmande. I detta gäller inga gamla antaganden. Därför är det att betrakta som helt igenom nytt.³ Toffler skriver:

Gamla sätt att tänka, gamla lösningar, dogmer och ideologier, oavsett hur uppskattade eller användbara i det förflutna, stämmer inte längre med fakta. Den värld som snabbt växer fram ur kollisionen av nya värderingar och teknologier, nya geopolitiska förhållanden, nya livsstilar och kom-

² Flera av resonemangen i denna artikel har jag lånat från min skrift *Att genomskåda världen: Metod och retorik hos Alvin Toffler och Manuel Castells*, (Olsson 2001, s. 16–27). Idén att särskilt diskutera *det nya* har jag lånat från Karl Popper, (Popper 1957, s. 9–11).

³ Detta tema är återkommande i alla Tofflers verk, men är tydligast presenterat i Toffler 1970, s. 217. För andra referenser se Toffler 1970, s. 17, 154, 220, 433, Toffler 1983, s. 261, Toffler 1990, s. 4, 80, 84, 109, 120, 232, 234, Toffler 1993, s. 32, 159, Toffler 1994, s. 12.

unikationssätt, kräver helt nya idéer och analogier, klassifikationer och begrepp.⁴

Att den historiska utvecklingen har hamnat här beror på det som Toffler kallar ”den tredje vågen”. Med det menar han det gamla industrisamhällets omvandling. Detta håller på att under turbulenta former omskapas. Det är fråga om ett slags historiskt epokskifte, där alla områden inom samhället påverkas, på samma sätt som industrialiseringen tidigare har omvandlat många samhällen. Alla de institutioner som organiserat det gamla samhället är i kris. De bryts sönder och ersätts med nya. Ingenting är sig likt, och gamla sätt att tänka gäller därför inte längre.

Hur skall vi förstå denna tanke? Uppenbart är att det nya inte bara rör sig om enkla nyheter i vanlig mening. I någon mening är ju allt som händer nytt, i alla fall i det ögonblick det inträffar, utan vad det nya tycks syfta på är att det på något sätt är *nytt i sig*. De historiska samhällsförändringarna har gjort att de fenomen som uppträder runt omkring oss inte har någon motsvarighet i tidigare epoker. En uppfinning som datorn antas inte ha någon föregångare, den är unik, och således *helt ny* eller *ny i sig*.

Är detta ett korrekt sätt att uppfatta Toffler skulle man kunna säga att han är ett slags ontologisk relativist.⁵ Med det menas mycket enkelt att man tänker sig att verkligheten i sig är olika, antingen beroende på var man befinner sig på jorden, eller var man befinner sig i historien. Stenar och träd kanske är likadana, men människor och därmed samhället antas i grunden vara helt olika beroende på tid och plats. Vårt samhälle av idag, Sverige år 2002, antas vara till sin substans, till sitt innehåll, eller till sin natur, annorlunda än Sverige anno 1602.

Nu kan man emellertid också tolka Toffler på ett annat sätt. Han säger även att tänkandet förändras. Exempelvis skriver han om att vår tidsuppfattning genomgått förändringar.⁶ Förr tänkte man sig att tiden var absolut, att den inte var beroende av någonting. Men med framstegen inom den teoretiska fysiken har man förstått att även tiden kan vara relativ. Ett nytt sätt att tänka om tid har vuxit fram. Det nya i samhället är därför inte så mycket verkligheten i sig, utan hur vi uppfattar den. Det är vår mentala karta över verkligheten som har förändrats och som gjort att vi upplever ett nytt samhälle.

Denna tolkning skulle kunna sägas vara ett exempel på en form av epistemologisk relativism⁷, vilket enkelt uttryckt betyder att kunskapen om samhället är olika beroende på var i historien eller i världen man befinner sig. Det är kunskapen som skiftar, inte verkligheten. Tiden i sig,

⁴ Toffler 1983, s. 2.

⁵ Bergström 1998.

⁶ Toffler 1983, s. 297–298.

⁷ Bergström 1998.

dvs. tiden som ett slags föremål, har inte förändrats, utan det är våra uppfattningar om tiden som är annorlunda jämfört med hur det var förr.

När Toffler använder begreppet *nytt* kan det alltså tolkas på olika sätt. Både som att det syftar på att verkligheten i sig är ny, och på att det snarare är kunskapen om verkligheten i sig som är ny. Det är inte solklart vad som åsyftas. Det kan även vara så att han tänker sig att det är både och. Att både verkligheten och kunskapen om verkligheten är helt ny. Samhällsförändringar är inte något som sker helt av sig självt, utan ofta genom medvetna mänskliga handlingar, och dessa i sin tur bygger på den kunskap som människorna besitter. Vad människor tror om verkligheten påverkar således vad som också är verkligt. Därmed är varken verkligheten, dvs. samhället, eller kunskapen om verkligheten, om samhället, konstant. De skiftar över tid. Till slut har de förändrats så mycket att det är rimligt att säga att samhället i sig faktiskt är *nytt* – nytt i sig, unikt, att det saknar alla former av motsvarigheter till tidigare existerande samhällen.

Vad Toffler menar är således inte lätt att lista ut. Mycket talar för att han inte skulle ha några invändningar mot den sista tolkningen, dvs. att han tänker sig att det finns ett slags dubbel relativism.

Historisk relativism

Vad har då detta för betydelse? Att Toffler använder ett visst ord på ett oklart sätt är inte så märkvärdigt. Det gör vi ju alla. Ingen text har någonsin skrivits som bara består av klart definierade begrepp. Så vad är poängen med att visa att Toffler just i det här fallet är oklar? Varför är det viktigt att överhuvudtaget bry sig om ordet *nytt*?

Det har med relativismen att göra. Är det så att begreppet verkligen står för någon form av historisk relativism leds vi in på ganska svåra vetenskapsfilosofiska problem. Att företräda en relativistisk uppfattning är nämligen inte alls oproblematiskt. Det är naturligtvis inte förbjudet, men det bör inte ske oreflekterat.⁸

Det finns två kritiska argument som relativismen har svårt för att bemöta. Dels att den är självmotsägande, dels att den begår det som brukar kallas ”det genetiska felslutet”. Självmotsägelsen ligger i att om relativismen är riktig måste det också innebära att den själv är relativ, vilket

⁸ Här skulle man kunna anknyta till diskussionen om ”historicism”. Jag har valt att låta bli att göra det på grund av att den är tämligen förvirrad. Se Persson 1999 och 2000, samt Keaney 1997. Ibland står ”historicism” för det som jag har kallat historisk relativism, men inte alltid. Det viktiga i det här fallet är att lyfta fram uppfattningen att vad som är sant är beroende av det historiska sammanhanget, och för detta ändamål fungerar begreppet historisk relativism utmärkt.

skulle innebära att den också kan vara absolut, dvs. icke-relativ! För att förtydliga, anta att vad som är sant idag skiljer sig från vad som var sant förr. Då kan man säga att sanningen är relativ beroende på var i historien vi befinner oss. Men om nu sanningen skiftar på detta sätt mellan olika tidsperioder måste det ju även gälla för påståendet att sanningen är relativ. Sanningen skulle i så fall bara vara relativ ibland, vid vissa tillfällen i historien. Och vad är den i så fall när den inte är relativ? Absolut.

En motsägelse som denna skall man dock kanske inte hänga upp sig för mycket på. Det är ju ändå ganska uppenbart att dagens samhälle skiljer sig mycket från tidigare samhällen. Vi vet också från mängder av empirisk forskning att våra föreställningar om vad som är sant har förändrats. Vi tror inte längre att jorden är platt alltså tänker vi bevisligen på ett annat sätt än tidigare. Verkligheten i sig har också förändrats. Som tidigare nämnts finns en uppfinning som heter datorer idag och som knappast kan sägas ha någon motsvarighet i historien. Det är antagligen av detta skäl som Toffler menar att vi måste ersätta gamla sätt att tänka med nya. De gamla modellerna stämmer inte längre med verkligheten. De är oanvändbara. "Helt nya idéer" krävs, skriver Toffler.

Problemet är dock att detta sätt att tänka är en variant på det som kallas "det genetiska felslutet".⁹ Med det menas att man felaktigt underkänner en idé på grund av dess ursprung. Säger man att gamla sätt att tänka inte är användbara i vår tid eftersom de är konstruerade under en annan tid, ogiltigförklarar man dem på felaktiga grunder. Om en teori om samhället är hållbar eller inte beror på hur den är logiskt konstruerad eller hur väl den stämmer med fakta. Inte på vem som har tänkt ut den eller när hon gjorde det. Givetvis kan en teori som är skapad på 1700-talet ha svårt att förklara fenomen som uppträder idag eftersom det är så mycket som har förändrats, men det beror då just på att den inte stämmer med fakta, inte att den kommer från 1700-talet.

Skillnaden kan tyckas hårfin, men är inte det, emedan det enda sätt att avgöra om en teori från 1700-talet är tillämpbar idag är att se om den stämmer med fakta. Vad Toffler föreslår är dock att vi inte skall bry oss om det, utan nöja oss med att konstatera att teorin är för gammal. Därmed begår man ett misstag, eftersom det fortfarande kan vara så att teorin – trots sitt ursprung – stämmer med verkligheten.

Den historiska relativism som Toffler ger uttryck för leder honom således in på ganska egendomliga resonemang. Särskilt problematiskt är det att han tycks mena att gamla teorier skall kunna avfärdas som ogiltiga bara för att de är gamla. På en punkt skulle han dock kunna rätta sig och det vore, för att använda samma exempel som förut, ifråga om datorn. Datorn är ett exempel på någonting som vi helt säkert vet inte har funnits tidigare. Det finns inga bronsåldersdatorer. Den har bara varit med i ett

⁹ Vedung 1977, s. 115–121.

par decennier och det är inte mer än att vi kan säga att den bara har existerat under vår tid. Är då inte datorn ett bra exempel på ett fenomen som måste förklaras med en helt ny teori?

Ett sådan invändning är naturligtvis svårt att värja sig ifrån även för den som inte vill överge ålderdomliga teorier. Det är dock ändå inget fullödigt försvar för att man måste acceptera en historiskt relativistisk syn på samhället. Vad exemplet med datorn visar är att man inte bara kan klara sig med gamla teorier, men det är inte samma sak som att säga att man måste överge allt det gamla. Valet måste inte stå mellan två alternativ, att antingen vägra tänka i nya banor eller att vägra använda gamla teorier. Frågan om vilket sätt att tänka som bäst förklarar vår tids samhälle, gammalt eller nytt, kan hållas öppen. Man kan låta empiriska studier avgöra vilka förklaringsmodeller som fungerar bäst. Den historiska relativismen försöker dock avgöra denna fråga på förhand, utan empirisk prövning, och det är onekligen en svaghet.¹⁰

Att bry sig om vad begreppet *nytt* står för är betydligt viktigare än vad man i förstone kan tro. I Tofflers fall förefaller det som att begreppet står för ett slags historisk relativism. Om detta är medvetet eller inte är svårt att säga, och det är just det som är problemet. Det är inte så mycket den historiska relativismen. Trots vissa svagheter har den ändå sina poänger. Problemet är snarare att den som använder begreppet *nytt* riskerar att använda sig av ett tänkesätt som kanske inte var avsett. Det är möjligt att Toffler kanske inte alls menar att det är principiellt omöjligt att använda teorier, förklaringar, idéer etc. från äldre tider för att förklara vår tid, men det framgår i så fall inte ur hans texter. Istället är det den motsatta bilden som framträder mycket starkt, att det nya är nytt i sig, och därmed har han givit sin in på det relativistiska spåret, vare sig det var hans avsikt eller inte.

Epokmedvetenhet

Finns det då någon förklaring till varför ordet *nytt* är så flitigt använt för att karaktärisera vår tids samhälle? Om vi antar att de som försöker skildra vårt samhälle egentligen inte ägnar sig åt någon form av historisk relativism, och att det skulle vara därför som de betonar det nya, vad skulle det då kunna vara som gör att det lilla ordet *nytt* används så ofta?

Jag skall ta upp två förklaringar. En som menar att det rör sig om ”epokmedvetenhet” och en som menar att det bara är fråga om ett mark-

¹⁰ Är det alltid fel att avfärda en teori utan empirisk prövning? Nej, naturligtvis inte. Teorier kan också avfärdas om de är logiskt ohållbara, uppenbart orimliga eller bara obegripliga. Finns det dock en möjlighet att empiriskt pröva en teori bör man inte säga nej till den möjligheten. Ibland händer det att logiskt svårbegripliga teorier ändå stämmer med verkligheten.

nadsföringsknep. Begreppet epokmedvetenhet kommer från idéhistorikern Reinhart Koselleck.¹¹ Han menar att det vid 1700-talets slut skedde ett skifte i hur vi uppfattar historien. Från och med denna tid har människor börjat talat om den egna tiden som *ny*. Och med *ny* menas att den utgör en egen epok, en epok som är unik till sin karaktär, dvs. att den inte har någon motsvarighet i tidigare epoker. En medvetenhet om den egna epoken uppstod. Sedan dess talar vi därför alltid om vår egen tid på detta sätt.

Före detta skifte i historieuppfattningen, menar Koselleck, uppfattade människorna historien som ett kretslopp. Tiderna förändrades och epoker kunde komma och gå, men någon utvecklingslinje fanns inte. Skedde det epokskiften var det inte så att man gick till ett helt nytt stadium, utan att man snarare bytte från en typ av epok till en annan. Något nytt i bemärkelsen *nytt i sig* var det således inte fråga om. Ett bra exempel på detta sätt att resonera hittar man i Bibelns bevingade ord ”Det finns ingenting nytt under solen”:

Släkte går och släkte kommer,
jorden är evigt densamma.

Solen går upp och solen går ner,
så skyndar den tillbaka
till platsen för sin uppgång.

Vinden blåser åt söder,
så slår den om mot norr,
ständigt slår vinden om,
slår om och vänder igen.

Alla floder flyter mot havet,
men havet blir aldrig fullt.
Dit floderna har vandrat
vandrar de alltid på nytt.

[. . .]

Vad som har varit kommer att vara,
vad som har skett skall ske igen.
Det finns ingenting nytt under solen.

¹¹ Koselleck 1985, s. 231–266.

Säger man om något: ”Det här är nytt!”
så har det ändå funnits före oss,
alltsedan urminnes tid

(Predikaren 1:4–10)

Kontrasten mot det citat av Toffler som fick inleda den här artikeln kan knappast göras tydligare. Historiens skiftningar liknas vid skiftningar i naturen. Epoker är ungefär som årstider, man går från den ena till den andra. Ibland kan man ha en regnig sommar och ibland en solig, men på det hela taget är det ingen större skillnad. Någon femte, helt ny, årstid kommer aldrig.

Förklaringen till varför Toffler och andra författare betonar att vi lever i ett *nytt* samhälle kan alltså sökas i att de ansluter sig till det synsätt på historien som är det dominerande sedan slutet av 1700-talet. Historien anses vara uppdelad i olika epoker som är unika till sin karaktär.

För Tofflers del är detta mycket tydligt. Han har delat in människans historia i fyra epoker som bryts av tre vågor. Fram till ungefär år 8000 f. Kr. levde människor som jägare och samlare. Därefter kom den agrara revolutionen, den första vågen. Jägar- och samlarsamhällena ersattes av jordbrukssamhällena. Denna våg möttes vid ungefär 1650–1750 e. Kr. av den andra vågen, industrialiseringen, och på nytt omvälvdes samhällena. Andra vågen har därefter svept fram över världen fram tills nu. Nu bryts denna våg av den framträngande tredje vågen, och det är just där vi befinner oss idag. Mitt i kollisionen mellan andra och tredje vågen. Varje våg har fört med sig en ny ”civilisation” med ett nytt produktionssätt, ny teknik, ny ekonomi, nytt sätt att tänka och ny vetenskap. Det är därför som vi idag lever i ett nytt samhälle.¹²

Här är nu inte platsen att spinna vidare på ämnet epokindelningar – varför dessa görs, hur pass artschilda de är från varandra, vad vi kan veta om vår egen epok etc. Ämnet är för omfattande. Vad som kan vara värt att påpeka är dock att det inte är självklart hur epokindelningar skall göras, eller ens varför. Särskilt kan man vara kritisk mot föreställningen att vi som lever idag skulle befinna oss i ett epokskifte – en populär föreställning som sällan prövas.¹³ ”Epokmedvetenhet” är inte med nödvändighet ett mer upplyst tillstånd än att inte bry sig om epoktänkandet alls.

Ett marknadsföringsknep?

Epoktänkande kan alltså ge en mycket god förklaring till varför Toffler och andra författare skriver att vårt samhälle är nytt. Men förklaringen

¹² Toffler 1983, s. 13–14.

¹³ Olsson 2001, s. 16–27.

kan också vara den omvända, dvs. att det är just det faktum att de så gärna vill skriva att samhället är nytt, som gör att de också skriver om epoker. För det finns ett annat bra skäl till att starkt poängtera *det nya*. Det har ett nyhetsvärde.

Att detta verkligen är en tänkbar förklaring kan visas med mitt andra exempel på en författare som gärna skriver om det som är nytt, Manuel Castells. Hans uppfattning om samhället är mycket lik Tofflers: ”Mot slutet av den kristna tideräkningens andra årtusende har flera händelser av historisk vikt omvandlat människornas sociala landskap”, skriver han i sitt verk *Informationsåldern*.¹⁴ En revolution har skett som ändrat ”vårt sätt att tänka, producera, konsumera, handla, administrera, kommunicera, leva, dö, kriga och älska”.¹⁵ ”Det är verkligen, skön eller ej, en ny värld.”¹⁶

En text som uttrycker sig på detta vis är lockande. Den inbjuder till läsning, för vem vill inte läsa om det som är nytt? Det finns en allmänmänsklig nyfikenhet inför det som är nytt. Ett bra sätt att vinna uppmärksamhet är därför att visa att man har en nyhet att berätta om. Detta är inte på något sätt fel. Det är inget fel i att marknadsföra sig själv. Har man något viktigt att berätta bör man naturligtvis skriva en så spännande text som möjligt. Annars riskerar man att förlora läsare som verkligen vill ta del av det man har att säga.

Är det då detta som är skälet till att Castells uttrycker sig som han gör? Det är osäkert, men i alla fall en mycket trolig förklaring. Ty är det något som verkligen poängteras genomgående i Castells samhällsskildring så är det *det nya*, men är det någonstans där hans resonemang brister så är det frågan om vad som egentligen är nytt.

Castells använder gärna uttryck som att han har funnit något ”historiskt nytt”, ”historiskt specifikt” eller att något händer ”för första gången i historien”.¹⁷ Ingenstans i hans omfattande verk kan man dock hitta några historiska jämförelser, dvs. systematiska studier för att avgöra om det ena eller andra nutida samhällsfenomenet har sin motsvarighet i tidigare historiska epoker. Detta medger han själv, men menar inte har någon betydelse:

Det har ofta hävdats att globalisering inte är något nytt fenomen utan har uppträtt under olika historiska perioder, särskilt i samband med kapitalismens expansion vid slutet av 1800-talet. [. . .] Men jag är egentligen inte oense med resonemanget, det påverkar inte min forskning. [. . .] Mitt in-

¹⁴ Castells 1998a, s. 15.

¹⁵ Castells 2000, s. 15.

¹⁶ Castells 1998b, s. 15.

¹⁷ Castells 1998a, s. 78, 80, 98, 206, 258, 286, 334, 376, 438, 473, Castells 1998b, s. 338, Castells 2000, s. 221, 381, 385.

tellektuella bidrag bör . . . diskuteras på sin egen grund, de nutida processer som observeras och teoretiseras i bokens tre delar. Det vetenskapliga tänkandet skulle onekligen ha nytta av ett komparativt historiskt arbete som kontrasterade aktuella processer av samspel mellan tekniken, ekonomins och kommunikationernas globalisering, politiken och de politiska institutionerna mot tidigare erfarenhet av liknande omvandlingar. Jag hoppas att en sådan insats blir genomförd av kolleger, i första hand av historiker, och jag skulle vara minst sagt glad över att korrigera min allmänna teoretiska formulering på basis av implikationerna från en sådan forskning. För tillfället ger, som jag ser det, de få försök i denna riktning som jag sett otillräcklig uppmärksamhet åt de radikalt nya processerna inom teknik, finansväsen, produktion, kommunikationer och politik, så även om de kan ha rätt om den historiska utvecklingen, är det oklart varför det nuvarande bara skulle vara en upprepning av tidigare händelser, utöver den snusföruftiga uppfattningen att inget är nytt under solen.¹⁸

Castells använder alltså ett språkbruk där han poängterar det ”historiskt unika” i samhällsförändringarna, trots att han inte har undersökt hur det är med den saken, och inte heller utger sig för att ha gjort det. Vad är poängen med det? En förklaring skulle kunna vara att han tycker det är så pass uppenbart att vi trätt in i en ny historisk epok att det inte behöver diskuteras.¹⁹

Men en troligare förklaring är ändå att det är för att vinna uppmärksamhet. Castells har ett mycket starkt fokus på det som på ett eller annat sätt är nytt. Han skriver att hans uppgift är att studera samhället sådant det är oavsett om någon tycker att saker och ting inte är särskilt nya. Men det är ändå *det nya* som spelar den största rollen i hans samhällsanalyser. Nya sociala rörelser, nya företagsformer, ny teknik m.m. beskrivs utförligt, medan sådant som är gammalt, ty sådant måste det ju också finnas, knappt nämns alls.²⁰ Det är svårt att inte tolka detta som att det är för att vinna uppmärksamhet.

Ny-medvetenhet

Syftet med den här artikeln har varit att visa att det lilla ordet *nytt* inte är så litet och oskyldigt som man kan tro. I vetenskaplig text kan alla ord betraktas som analytiska begrepp, och därför är det problematiskt när författare kryddar sina texter med uttryck som att ”Det här är verkligen nytt”, utan att precisera vad det syftar på. Trots att innebörden i begreppet är ganska klar – vi vet alla vad det är för skillnad mellan nytt och icke-

¹⁸ Castells 1998b, s. 254. Se även Castells 2000, s. 380.

¹⁹ Castells 1998a, s. 41.

²⁰ Olsson 2001, s. 24–27.

nytt, dvs. gammalt – är det oklart vad det refererar till. Det är vad man i argumentationsanalytiska termer brukar kalla för ett mångtydigt begrepp. Det kan både referera till vanliga nyheter, som är nya på grund av att de just inträffat, och händelser som är nya i den bemärkelsen att de saknar motsvarighet i historien.

Vad innebär då detta för den som vill skriva om vår tids samhälle? Skall man inte använda ordet *nytt* alls? Nej, det vore en överdriven reaktion. Att ett begrepp är mångtydigt betyder inte att man till varje pris skall undvika det. Lösningen ligger istället i att man gör sig själv medveten om hur man använder det. Om det är så att en författare i likhet med Toffler och Castells menar att samhället till sin karaktär är nytt i sig, dvs. inte har några som helst motsvarigheter i historien, är det bara att skriva just det. Jag har då menat att man därmed också öppnar för ett historierelativistiskt sätt att tänka; och jag har skrivit att detta har vissa problem, som kan vara bra att känna till. Det är därför det kan vara klokt för en författare att fundera över hur hon använder begreppet *nytt*. Är det inte hennes avsikt att öppna för ett relativistiskt synsätt kan det vara bra att ha garderat sig mot att hennes text tolkas så.

Samma medvetenhet rekommenderas också för den som vill göra sin text mer spännande genom att poängtera det nya. Det kan knappast anses vara något fel att göra sin text så intressant som möjligt, men knepet att lyfta fram det nya måste göras medvetet. Det är olyckligt när det som hos Castells dominerar hela framställningen så mycket att man som läsare störs av det och börjar fundera om det inte är något i framställningen som är skevt.

Nyckelordet således är *medvetenhet*. På samma sätt som Koselleck menade att människorna mot slutet av 1700-talet lade sig till med en medvetenhet om sin egen tid som en egen historisk epok, kan det vara en god idé att vi lägger oss till med en medvetenhet om hur ordet *nytt* används. Vi kan kalla det för att vara ny-medveten.

Referenser

- Bengtsson, Finn, 2001: "Vetenskapliga sanningar – för vem?", *Dagens Nyheter*, 23/9.
- Bergström, Lars, 1998: "Relativism", *Filosofisk tidskrift*, nr 1, tillgänglig på <http://www.philosophy.su.se/texter/relativism.htm>, citerad 12/8 2001.
- Castells, Manuel, 1998: *Informationsåldern: Ekonomi, samhälle och kultur, band 1: Nätverkssamhällets framväxt*, Daidalos, Göteborg.
- Castells, Manuel, 1998: *Informationsåldern: Ekonomi, samhälle och kultur, band 2: Identitetens makt*, Daidalos, Göteborg.
- Castells, Manuel, 2000: *Informationsåldern: Ekonomi, samhälle och kultur, band 3: Millenniets slut*, Daidalos, Göteborg.
- Keaney, Michael, 1997: "The Poverty of Rhetoricism: Popper, Mises and the Riches of Historicism", *History of the Human Sciences*, vol. 10, no. 1, s. 1–22.
- Koselleck, Reinhart, 1985: *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*, MIT Press, Cambridge.
- Persson, Mats, 1999: "Historismer", *Lychnos: Årsbok för Idé- och lärdomshistoria*, utgiven av Lärdomshistoriska samfundet, Swedish Science Press, Uppsala.
- Persson, Mats, 2000: "Upplysningen och historismen", *Lychnos: Årsbok för Idé- och lärdomshistoria*, utgiven av Lärdomshistoriska samfundet, Swedish Science Press, Uppsala.
- Popper, Karl, 1957: *The Poverty of Historicism*, Routledge, London.
- Olsson, Stefan, 2001: *Att genomskåda världen: Metod och retorik hos Alvin Toffler och Manuel Castells*, Institutet för Framtidsstudier, Stockholm.
- Toffler, Alvin, 1970: *Future Shock*, Bantam Books, New York.
- Toffler, Alvin, 1980, *The Third Wave*, Bantam Books, New York.
- Toffler, Alvin, 1983: *Previews & Premises: An interview with the Author of Future Shock and The Third Wave*, Pan Books, London.
- Toffler, Alvin, 1990: *Powershift: Knowledge, Wealth, and Violence at the Edge of the 21st Century*, Bantam Books, New York.
- Toffler, Alvin & Heidi, 1993: *War and Anti-War*, Warner Books, New York.
- Toffler, Alvin & Heidi, 1994: *Tredje vågens samhällsbygge*, Svenska förlaget, Stockholm.
- Vedung, Evert, 1977: *Det rationella politiska samtalet: Hur politiska budskap tolkas, ordnas och prövas*, Aldus Bonniers, Stockholm.

Tidigare arbetsrapporter:

- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:1**
Malmberg, Bo & Lena Sommestad. *Heavy trends in global developments. Idea platform for MISTRA's future strategy.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:2**
Malmberg, Bo & Lena Sommestad. *Tunga trender i den globala utvecklingen.* Uppdrag för Stiftelsen för Miljöstrategisk forskning (MISTRA).
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:3**
Lee, Ronald, Mason, Andrew & Timothy Miller. *From Transfers to Individual Responsibility: Implications for Savings and Capital Accumulation in Taiwan and the United States.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:4**
Mayer, David. *On the Role of Health in the Economic and Demographic Dynamics of Brazil, 1980-1995.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:5**
Galor, Oded & Omer Moav. *Natural Selection and the Origin of Economic Growth.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:6**
Malmberg, Bo & Lena Sommestad. *Four Phases in the Demographic Transition, Implications for Economic and Social Development in Sweden, 1820-2000.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:1**
Lagerlöf, Nils-Petter. *From Malthus to Modern Growth: Can Epidemics Explain the Three Regimes?*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:2**
Sommestad, Lena. *Education and Research in Times of Population Ageing.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:3**
Sommestad, Lena. *Health and Wealth: The Contribution of Welfare State Policies to Economic Growth.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:4**
Westholm, Erik. *Det utmanade lokalsamhället.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:5**
Westholm, Erik. *Challenges for the Local Communities.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2001:6**
Sommestad, Lena i samarbete med Bo Malmberg. *Demografi och politisk kultur. Ett ekonomiskt-historiskt perspektiv på "den starka statens fall".*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:1**
Lundqvist, Torbjörn. *Arbetskraft och konkurrensbegränsning: aktörsperspektiv på den svenska modellen och framtiden.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:2**
Simon, Paul. *Demography and Finance – Finance and Growth.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:3**
Lundqvist, Torbjörn. *Den starka alkoholstatens fall.*